

stupeň prežitia spodobenej osobnosti nemožno získať z takéhoto grafického listu — takáto miera predpokladá sprítomnenie zobrazeného prinajmenšom silným umeleckým dielom.

Konečne sú tu aj niektoré vonkajšie znaky, ktoré potvrdzujú znalosť originálu zo strany pôvodcu rimavskosobotskej kópie. Je to formát obrazu 92 × 74 cm. Všetka kupeckovská odborná literatúra svedčí o tom, že je to jeden z najobľúbenejších rozmerov Kupeckého plátien. V tejto súvislosti nemožno nechať bez povšimnutia ani farebné riešenie nášho plátna, v ktorom sa uplatňuje dvojjzvuk modrej s červenou — aj to je pre Kupeckého príznačné.

Ak si len nechceme vytvoriť teóriu, že J.J. Haid urobil akýsi aritmetický priemer z Kupeckého maľovaného obrazu a, povedzme, z podobizne Schmuzerovcov, môžeme vysloviť domnienku, že J. Kupecký namaľoval Béliov portrét hádam dvakrát alebo prinajmenšom v dvoch variantoch, ba ak máme na mysli citovaný už údaj dr. E. Šafaříka,¹⁶ mohli by sme povedať aj to, že Kupeckého podobizeň Mateja Béla existovala možno až v troch obmenách. Nebolo by to napokon nič ojedinelého v majstrovej tvorbe, lebo vieme o viacerých portrétoch existujúcich v kompozíciách pozmenených samým Kupeckým.¹⁷

Béliov portrét možno dobre situovať do Kupeckého diela aj čo do stránky chronologickej, a to nech už vychádzame z Kupeckého životopisu a či z veku spodobeného modelu. Je celkom logický predpoklad doterajších bádateľov, že J. Kupecký portrétoval M. Béla počas svojej viedenskej éry, a to buď v Bratislave, alebo vo Viedni. Na rimavskosobotskej kópii je Béli spodobený vo veku najviac ak štyridsiatich rokov, ale skôr možno o niekoľko rokov mladší. Ak si pripomenieme, že Matej Béli (narodený roku 1684) bol v takomto veku približne v rokoch 1721—1724, vidíme, že v Béliovej podobizni máme jednu z prác záverečnej fázy Kupeckého viedenského obdobia, ktoré spadá, resp. ktorá sa končí práve v tomto časovom rozmedzí.

Záverom zhŕňame: Ján Kupecký namaľoval podobizeň Mateja Béla najmenej v dvoch obmenách, z ktorých jedna je zachytená na grafickej reprodukcii Jána Jakuba Haida, kým druhá sa zachovala v novoobjavenej kópii neznámeho maliara asi z konca 18. stor. a bola identifikovaná v zbierkach rimavskosobotského múzea.

Naše zistenie nás priam ponúka vysloviť myšlienku, v zmysle ktorej medzi Jánom Kupeckým a Matejom Béliom mohol existovať užší vzťah, ktorým by bolo možné vysvetliť aj niektoré momenty Kupeckého životopisu. Na Slovensku bol ododávna hlboký a trvalý záujem nielen o Mateja Béla, ale aj o Jána Kupeckého.¹⁸ Kupecký bol síce asi o sedemnást rokov starší od Béla, ale tento vekový rozdiel nie je toľký, aby mohol sám osebe brániť možnosti priateľstva medzi týmito dvoma výnimočnými mužmi. Čo ich mohli spájať?

*

O Kupeckom je známe, že bol nekonformným vyznavačom českobratskej viery. Béli, odchovanec hallskej univerzity a predstaviteľ pietistického reformného smeru v evanjelickej cirkvi, bol od roku 1714 rektorom bratislavského evanjelického lýcea a od roku 1719 farárom bratislavskej evanjelickej cirkvi. V týchto funkciách, ale najmä ostatnou svojou činnosťou nadobudol čoskoro širokú povest vynikajúceho muža. V rokoch 1721—1722 vydával v Bratislave *Nova Posonensia*, ktoré boli prvým periodickým časopisom v Uhorsku a ktoré prestali vychádzať na zárok jezuitov. Popri tom je ešte známe, že M. Béli sa ako prvý zo slovenských obrodencov prihlásil k hutsitskej tradícii. Už sama táto skutočnosť mohla byť dostačujúcim spojivom medzi oboma mužmi.

Ťažko pochybovať o tom, že by sa Kupecký, ktorý veľmi pravdepodobne dochádzal aj do Bratislavy, alebo prinajmenšom cez ňu prechádzal pri svojich predpokladaných návštevách v pezinskom rodičovskom dome, nebol dozvedel o Béliovi, alebo naopak, že by sa polyhistorsky orientovaný Béli nebol dopyčul o svojom krajanovi, preslávenom umelcovi, ktorý sa pohyboval dokonca aj v dvorských kruhoch. V osobnom styku sa mohol dozvedieť, že Kupecký je utajeným príslušníkom nábožensko-politického hnutia českobratského. Neslobodno zabúdať ani na to, že spoločensko-náboženská skupina protestantov bola u nás vždy v menšine a že v dobe, o ktorú nám ide, žila fakticky v pololegálnom stave, iba trpená, v mnohom diskriminovaná, pričom jej zo strany cisárskeho dvora hrozili ustavičné perzekúcie. Byť protestantom znamenalo vtedy často byť niečím ako účastníkom nejakého podzemného hnutia. Niet nič prirodzenejšieho ako to, že podielníci takéhoto spoločného osudu o sebe, najmä v špič-